

15de ZITTING. — 22 DECEMBER.

3. Vaststelling der begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1878.

15de ZITTING.

ZITTING VAN ZATURDAG 22 DECEMBER.

(GEOPEND TEN 11 URE.)

Beëdiging van den nieuw benoemden commies-griffier der Kamer, den heer mr. Star Numan. — Beraadslaging over en aanneming van de wetsontwerpen: vaststelling van de begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1878; hoofdstuk IX; huishoudelijke begrootingen van Suriname en Curaçao; hoofdstukken X en XI; vaststelling der Middelen. — Aanneming zonder beraadslaging van onderscheidene wetsontwerpen. — Wetsontwerp ingekomen.

Voorzitter: de heer de Vos van Steenwijk.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 32 leden, te weten de heeren:

van Swinderen, Prins, van Akerlaken, de Sitter, Duymaer van Twist, van Rhemen van Rhemenshuizen, Coenen, de Raadt, Huydecoper van Maarsseveen, de Villers de Pité, Vos de Wael, Dumbiar, Viruly, Pincoffs, Carsten, Blussé, van Rijkevorsel, Hein, Hengst, Nobel, van Eysinga, den Tex, Thooft, Geertsema, Smits, Beerenbroek, Stork, Smit, du Marchie van Voorthuysen, Teding van Berkhout en Buchner;

en de heeren Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Financien, van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Kolonien.

De notulen van het verhandelde in de vorige zitting (van 21 December) worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter**: Ik stel voor thans over te gaan tot de beëdiging van den benoemden commies-griffier, volgens de in de Vergadering van gisteren gemaakte bepaling. Ik verzoek den griffier den heer Star Numan te willen binnenleiden.

De heer **Star Numan**, door den griffier binnengeleid, legt in handen des Voorzitters de gevorderde eeden af.

De **Voorzitter**: Ik wensch den heer Numan geluk met zijne benoeming. Bij herhaling is de Eerste Kamer der Staten-Generaal gelukkig geweest in de keuze van haren commies-griffier. Met het meeste vertrouwen koestert zij de verwachting, dat zij het ook laatstelijk is geweest. Moge die verwachting zich verwezenlijken, mede tot uwe voldoening!

Aan de orde is de behandeling van:

I. Het WETSONTWERP TOT VASTSTELLING DER BEGROOTING VAN UITGAVEN VOOR DEN AANLEG VAN STAATSSPOORWEGEN, DIENST 1878.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Prins**: Reeds herhaaldelijk heb ik bij de Regering aangedrongen op de opening van het baanvak der Staatsspoorwegen Zaandam-Amsterdam, en ofschoon er weder een jaar is verlopen sedert ik het laatst de zaak ter sprake heb gebracht, bestaat er nog even weinig vooruitzicht als toen, dat die wensch spoedig in vervulling zal komen, indien er gewacht moet worden tot dat de werken in het Openhavenfront voltooid zijn.

Ik zou der Kamer deze nuttelooze bespreking dan ook bespaard hebben, indien wij thans niet tegenover eene Regering stonden van wier belangstelling in handel en industrie wij mogen verwachten, dat zij over kleine bezwaren zal heenstappen om die zoo eer gewenschte opening tot stand te brengen.

Ik mag echter niet ontveinzen, dat het antwoord van den Minister op eene vraag in het Voorloopig Verslag der andere Kamer mij slechts ten halve heeft voldaan. De Minister verklaart zich bereid om te onderzoeken in hoe verre er mogelijkheid bestaat om den spoorweg van Zaandam naar Amsterdam aan het publiek verkeer dienstbaar te maken. Een dergelijk antwoord heb ik ook van de vorige Regering herhaaldelijk ontvangen, zonder dat zoodanig onderzoek ooit eenig gunstig resultaat heeft opgeleverd.

De Zaanstreek heeft groot belang bij deze exploitatie. Ik zal zeker al de motiven daarvoor niet herhalen; zij zijn al te dikwijls uiteengezet. Ik wensch slechts te wijzen op het doel waarmede de Staatsspoorwegen in het leven zijn geroepen; dat is ter bevordering van handel en nijverheid, als de eerste factoren van volkswelvaart, en niemand zal dan ontkennen, dat de Zaanstreek met haar uitgebreid fabriekwezen in de eerste plaats behoefte heeft aan deze verbeterde verbinding met de hoofdstad der markt, waar zij de grondstoffen voor hare fabrieken grootendeels koopt en haar fabrikaat verkoopt.

De Hollandsche Spoorwegmaatschappij, die met de exploitatie der Staatsbaan op Nieuwe Diep is belast, heeft nog geen begin gemaakt met de aanstelling van het verbindingslijntje tusschen hare baan en genoemde Staatsbaan, eene verbinding die de exploitatie der lijn Zaandam—Amsterdam zeer zou vereenvoudigen; maar ook zonder deze verbinding is de exploitatie der lijn zeer goed mogelijk, hetzij tot aan het bestaande station der Hollandsche Spoorwegmaatschappij of tot aan een hulpstation in het gedempte gedeelte van het Westerlok, en in dit gevoelen sta ik niet alleen. De directie der Hollandsche Spoorwegmaatschappij heeft herhaaldelijk verklaard, dat de exploitatie zeer goed mogelijk is. Of die Maatschappij, in de onzekerheid waarin zij verkeert, bij het ten einde loopen der oor-

3. Vaststelling der begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1878.

spronkelijke concessie in 1881, daartoe nog even bereid is, weet ik niet. Ik zal nu de Regering niet vragen naar hare voornemens, of zij namelijk van plan is dien weg over te nemen, op het voorbeeld van andere landen, waar de Staat tracht zooveel mogelijk alle spoorwegen in zijn bezit te krijgen, dan wel of zij aan die Maatschappij eene nieuwe concessie wil geven. In het laatste geval dring ik er bij de Regering op aan om eerst de voorwaarden te stellen die zij noodig zal achten, opdat de lijn Nieuwediep-Amsterdam in exploitatie kome, zoodra dit door de Regering zal gewenscht worden en niet eerst — gelijk de Hollandsche Spoorwegmaatschappij beweert, — nadat al de werken in het Openhavenfront geheel zullen zijn voltooid.

De belangstelling van dezen Minister in alles wat kan strekken tot de bevordering van handel en nijverheid doet mij hopen, dat mijne stem ditmaal niet zal zijn de stem des roependen in de woestijn, en ik ben in die verwachting versterkt door het antwoord des Ministers op eene vraag van den heer Corver Hooft in de andere Kamer, waarbij de Minister het uitzigt geeft, dat de spoorweg Amsterdam-Zaandam in betrekkelijk weinige maanden in exploitatie kan komen. Daar de uitdrukking *weilige maanden* echter voor verschillende uitleggingen vatbaar is, zoo wenschte ik van den Minister bepaald te vernemen of daarmede het jaar 1878 bedoeld wordt.

De heer **van Eysinga**: Het zij mij vergund zeer kort een speciaal onderwerp ter sprake te brengen. Het is in ons Verslag opgenomen, maar desniettemin stel ik er prijs op, de zaak nu in openbare discussie te bespreken. Zij is vervat in het Eindverslag dezer Kamer en wel onder art. 24, waar men leest; »Naar aanleiding van het in de Memorie van Toelichting medegedeelde, dat voor de lijn Stavoren-Leeuwarden de onteigeningsstukken *bijna* gereed zijn en daaruit mag worden afgeleid, dat de geheele tracé dus nog niet is vastgesteld, werd door eenige leden de wensch geuit, dat de belangen der gemeente Bolsward alsnog niet uit het oog mogen verloren worden, maar integendeel zooveel mogelijk zullen worden behartigd. Zij meenden hierop te mogen aandringen, omdat naar hunne zienswijze de rentabiliteit van bedoelden weg er door zal worden vermeerderd, indien het tracé getrokken wordt in de nabijheid dezer niet onaanzienlijke gemeente.»

Gaarne wil ik bekennen dat ik aanleiding heb gegeven tot de opneming van deze woorden in het Verslag. Ik geloof dat daarvoor wezenlijk grond bestaat. Ik zal niet terugkomen op de laatst aangenomen spoorwegwet. Tegen die wet zal ik niet reageren, ofschoon ik anders de vraag zou kunnen doen of de lijn Harlingen-Heerenveen niet beter aan de wenschen en belangen van het Friesche volk zou beantwoorden dan de thans voorgestelde. Dit punt laat ik daar. Maar nu eens besloten is om de spoorwegverbinding Leeuwarden-Stavoren te maken, moet men niet nalaten de rigting van die lijn zooveel mogelijk te bepalen in overeenstemming met het algemeen belang. En wanneer het nu mogelijk is met eenige opoffering om eene gemeente met eene rijke omgeving aan het spoorwegnet te verbinden, dan, geloof ik, moet men dit niet verzuimen. Ik heb gemeend dit punt aan de ernstige overweging van den Minister te moeten aanbevelen.

De heer **Smit**: Ik ondersteun met een enkel woord de belangrijke quaestie door den heer Prins ter sprake gebragt. Ik hoop dat deze Minister wat minder beloven maar wat meer doen zal. Sinds drie jaren hebben de heer Prins en ik gepleit voor de regeling eener zaak die geregeld kan worden. Het gaat toch niet aan een uitstekenden weg gereed te zien zonder dat die in gebruik wordt gesteld. Vroeger waren er eenige bezwaren. Toen liep er eene massa zandtreinen, men had geen dubbel spoor en kon niet wisselen. Konden vroeger de adviseurs niet verklaren dat alles was zuiver, rein en zonder feil, thans is het anders. Het aankomen is zeer gemakkelijk, men kan wisselen en de locomotieven kunnen zich verplaatsen. Niettegenstaande die verandering was men vroeger toch onwillig. Zal dit zoo

blijven? Het is niet te hopen. Want het is eene hardheid te meer, omdat het vaarwater niet solide is; het is met gevaren verbonden. Nu ligt er eene schoone baan gereed, vatbaar voor exploitatie, waarmede men in 10 à 15 minuten van Amsterdam in de Zaanstreek is. De gelegenheden van communicatie zijn thans niet best. Dringend verzoek ik den Minister dat hij onderzoekte, maar dat hij onderzoekte met het doel om te zullen doen wat mogelijk is. Maar men onderzoekte dan ook dadelijk en denke niet: eerst over een jaar hooren wij de beide sprekers op nieuw. Men gelieve dien weg te exploiteren in het begin van 1878.

De heer **Tak van Poortvliet**, *Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid*: Uit het Verslag der Commissie van Rapporteurs omtrent deze begrooting heeft de Regering tot hare voldoening mogen ontwaren, dat ook door deze Kamer groote prijs wordt gesteld op eene krachtige voortzetting van den spoorwegbouw, zoo als die thans krachtens verschillende wetten van Staatswege geschiedt. Werkelijk is deze in de laatste jaren reeds een goed eind vooruitgegaan; de spoorwegen bij de wet van 1860 bevolen zijn, met uitzondering der werken voor Amsterdam, nagenoeg voltooid en in exploitatie gebragt. Van de beide spoorwegen door de wet van 1873 voorgeschreven, wordt de eene geëxploiteerd, en is de aanleg van den tweeden zoo verre gevorderd, dat het tijdstip der opening reeds met eenige zekerheid kan worden aangewezen. Tot uitvoering der wet van 1875 zal binnen kort eene eerste aanbesteding van werken kunnen plaats hebben. Het voornemen der Regering is, om gebruik makende van den juiststen wenk die daaromtrent in dit Verslag wordt gegeven, door eene goede regeling der werkzaamheden zorg te dragen, dat de door de Staten-Generaal toegestane penningen zooveel en zoo spoedig als mogelijk is ten nutte komen aan het land. Bij de uitschrijving der aanbesteding zal echter geene der belangen die daarbij overweging verdienen, uit het oog mogen worden verloren. Zoo kan bij den aankoop van ijzeren materialen niet alleen gelet worden op den tijdelijken prijs der grondstof, maar ook moet er evenzeer voor worden zorg gedragen dat het ijzer, met name de spoorstaven, den waarborgtermijn niet doorbrengen in de magazijnen, maar zooveel mogelijk op den weg zelf, op de plaats waar het verstrijken van dien termijn den Staat zekerheid verschaft.

Wenscht de Regering eene krachtige voortzetting van den spoorwegbouw, zij wenscht tevens bij de uitvoering der wetten, die hem regelden, getrouw te zijn aan letter en geest van hare voorschriften. Mogt bij sommige leden door het wegvallen der woorden »bij Rhenen» uit een der artikelen van deze begrooting twijfel zijn ontstaan, of de Regering zich wel in alle opzichten door de letter der wet van 1875 gebonden acht, die twijfel zal verdwijnen wanneer men wil opmerken, dat de wijziging niet de eenige is, welke in de omschrijving der artikelen is gebragt. Uit alle begrotingsposten die spoorwegbruggen betreffen, is de aanwijzing waar zij gebouwd zullen worden weggenomen. Het geschiedde ten gevolge eener zeer juiste opmerking in de Tweede Kamer, dat zoodanige plaatsaanwijzing niet in de begrotingsposten, maar in de onteigeningswetten te huis behoort. De gezindheid der Regering in deze is intusschen nog dezer dagen gebleken. Bij de indiening der onteigeningswet ten behoeve van den spoorweg Stavoren-Leeuwarden heeft zij zich stipt gehouden aan eene beslissing in 1875 omtrent de rigting dier lijn genomen. Toen is opzettelijk in de Tweede Kamer uitgemakt, dat deze spoorweg niet zoude loopen langs Bolsward, en de Regering, hoewel zij gaarne aan alle rechtmatige belangen wenscht te gemoet te komen, acht zich gehouden om eene rigting, welke bepaaldelijk door de Tweede Kamer werd afgekeurd, niet in de onteigeningswet voor te dragen. Tot mijn leedwezen kan ik derhalve niet voldoen aan den wensch, zoo even door den geachten afgevaardigde uit Friesland uitgesproken.

Zoo spoedig en zoo veel mogelijk nut aan het land te verzekeren uit den voor Staatswege ondernomen spoorwegbouw moet het ernstig streven der Regering zijn. Daartoe

2. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1878. (Beraadslaging over hoofdstuk IX.)

wenscht zij gaarne te behartigen wat door beide geachte sprekers uit Noordholland zoo even is in het midden gebragt. Ook zij acht het wenschelijk, dat de spoorweg van Zaandam naar Amsterdam zoo spoedig mogelijk, zij het met tijdelijke inrigtingen, in exploitatie kome. Er is echter reeds op gewezen, dat de Regering in deze niet alléén te beslissen heeft; dat ook de exploiterende Maatschappij behoort mede te werken, en dat de mogelijkheid dat zij bezwaren oppert, niet is uitgesloten. Onmiddellijk na mijn optreden heb ik onderhandelingen aangeknoopt omtrent eene spoedige exploitatie dezer lijn; deze zijn nog niet zóó ver gevorderd, dat ik daaromtrent eenige stellige mededeeling kan doen. Tot mijn leedwezen zal ik mij dus op dit oogenblik van elke belofte moeten onthouden. Omtrent mijne gezindheid om zoo veel mogelijk aan deze billijke wenschen te gemoet te komen, zal echter wel geen twijfel bestaan.

Omtrent de vraag, of de geconcessioneerde spoorwegen, waarvan de concessie spoedig zal vervallen, door het Rijk behooren te worden overgenomen, schijnt, gelijk het Verslag te regt opmerkte, het oogenblik van bespreking nog niet gekomen. Later, wanneer daaromtrent eene beslissing moet worden genomen, zal de medewerking der wetgevende magt van zelf worden ingeroepen. Inmiddels zal het mogelijke worden gedaan om te zorgen dat de exploitatie der geconcessioneerde spoorwegen zooveel doenlijk aan het verkeer ten bate kome. De Regering houdt hare aandacht gevestigd op de nadeelen, welke uit de exploitatie van een geleente in het Zuiderspoorwegnet door eene vreemde, Belgische Maatschappij voortvloeijen. Zij zal niet nalaten om het noodige te verrigten opdat bij exploitatie dezer spoorwegvakken de Nederlandsche belangen in de eerste plaats worden behartigd. Mogt die ten slotte zonder geldelijke offers niet te verkrijgen zijn, dan zal zij voor de aanraag van een daartoe noodig crediet niet terugdeinzen. Blijft in andere opzichten, zoo als op den spoorweg door Rotterdam, nog iets te wenschen over, de Regering zal aan billijke eischen en bezwaren, waar dit mogelijk is, te gemoet komen.

De toegangswegen kwamen reeds meermalen ter sprake; sedert de wet van 1875 daaromtrent in art. 70 een beginsel heeft gevestigd, is dit bij Koninklijk besluit van 23 Maart 1876 (*Staatsblad* n°. 55), in eene reeks van bepalingen uitgewerkt, op eene wijze die, naar de Regering vertrouwt, verdere moeilijkheden zal afsnijden. Aan de voorschriften van het Koninklijk besluit is en wordt door de Gedeputeerde Staten gevolg gegeven. Zijn na den afloop hunner werkzaamheden de leggers der toegangswegen definitief vastgesteld, dan zullen de klagten van vroeger niet meer behoeven te worden aangeheven.

De rigting van den spoorweg Zwaluwe-'s Bosch, waarvan het Verslag ten slotte melding maakte, wordt op dit oogenblik nog door de Regering onderzocht; van eene beslissing daaromtrent kan alzoo geene mededeeling worden gedaan.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp tot vaststelling der begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1878, in stemming gebragt, wordt met algemeene stemmen aangenomen.

II. Het WETSONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK IX DER STAATSBEGROTING VOOR 1878 (DEPARTEMENT VAN WATERSTAAT, HANDEL EN NIJVERHEID).

Over afdeeling I (Kosten van het Departement) wordt geene beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over afdeeling II (Waterstaat).

De heer **Vos de Wael**: Ik wensch eenige opmerkingen te maken en mededeelingen te doen naar aanleiding van de paragraaf in het Eindverslag onzer Kamer over hoofd-

stuk IX der Staatsbegrooting (Waterstaat), betreffende de zoo dikwijls terugkeerende ramp van watersnood in Noordbrabant.

In het voorjaar van 1876 werd Noordbrabant geteisterd door eene vreeselijke overstroming. Ieder haastte zich hulp aan te brengen en hiervoor moet alle lof worden toegebragt; ook de Regering betuigde zich niet ongevoelig. In de Troonrede van September 1876 werd de zaak besproken en ons Adres van Antwoord gaf daarop de gewone weerklink. Bij de behandeling der begrooting in deze Kamer, in Januarij jl., gaf de vorige Minister van Binnenlandsche Zaken, de heer Heemskerk, de verklaring dat Noordbrabant's waterquaestie toen een punt van onderzoek uitmaakte; en dat, zoodra een gemotiveerd besluit daaromtrent zou genomen zijn, een wetsvoorstel dienaangaande niet zou uitblijven.

In de Troonrede van September dezes jaars werd van de zaak niet meer gesproken. Ook het verhoopde wetsvoorstel liet zich wachten. Toch, Mijnheer de Voorzitter, zijn er weinig meer urgente zaken dan deze in ons vaderland aan te wijzen. Eene zaak, waaraan een goed deel van de welvaart en bloei eener provincie hangt. De gelden door alle provincien zoo ruim geschonken, doen wel is waar de liefdadigheid van Nederland groote eer aan, doch zijn, zuiver staathuishoudkundig gesproken, pure perte, en bovendien voor den patient een schrale troost.

Daarom hebben al terstond na die ramp zeer vele belanghebbenden in Noordbrabant zich tot de hooge Regering gewend, om voorziening tegen een telken jare dreigend gevaar. Reeds den 19den Mei 1876 hebben 17 polder- en gemeentebesturen van Noordbrabant een adres tot den Minister van Binnenlandsche Zaken gerigt, met den aandrang der wanhoop als 't ware, om middelen smeekende ter wering eener helaas geregeld terugkeerende calamiteit, en te dien einde verzoekende: de heropening van de Oude Maas, de sluiting der overlaten van Heerewaarden en de geheele of gedeeltelijke sluiting van den Beerschen overlaat.

Den 4den Julij daaraanvolgende, sprak bij de opening der zomerezitting van de Provinciale Staten van Noordbrabant de Commissaris des Konings onder anderen deze dringende woorden: » Door regen en ondoorde sneeuw gewolven, door het Waalwater, dat zich over de Geldersche Overlaten naar deze provincie ontlastte tot buitengewone hoogte opgevoerd en door den stormwind voortgezweept, brak de rivier de Maas vele van Noordbrabants dijken en kalen, overstroomde verschillende gemeenten en stortte jammer en ellende in ruime mate over de ingezetenen uit (Door Nederlands weldadigheid) werd menigeen aan dood en ellende ontrukkt en waren de gevolgen minder noodlottig dan zich aanvankelijk deed verwachten. Toch is de schade, die velen van Noordbrabant's ingezetenen onderonden, hoogst belangrijk te noemen en geven de staten der daaromtrent gelane schatting, alleen voor zooverre degenen betreft, die zonder geldelijke hulp de geleden verliezen bezwaarlijk kunnen te boven komen, een aanzienlijk cijfer aan, verreweg hooger dan het bedrag der gelden ten hunnen behoeve bijeengebragt. De toestand, » zoo vervolgt de Commissaris des Konings, » waarin het noordelijk gedeelte van het gewest ten aanzien van waterkeering en waterleiding zich bevindt en die in de toekomst met herhaling van soortgelijke onheilen dreigt, kan niet bestendig blijven, en vlei ik mij, dat de ramp althans dit goede zal medebrengen, dat daarin verbetering zal worden gebragt door de heropening van de Oude Maas, digting van verschillende Geldersche en Noordbrabantsche overlaten, alsmede aansluiting en versterking der Maasdijken. »

Den 31sten October 1876 verzond de Kamer van Koophandel en Fabrieken van 's Hertogenbosch een adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarin betuigd wordt dat de toekomst de provincie Noordbrabant met ondergang bedreigt, en uiteengezet hoe » 't eenig afdoend middel (tegen dat gevaar) geacht mag worden te zijn: het openen van een nieuwen Maasmond, aanvang nemende beneden de Dieze en uitlopende in den Amer, dat het groot verval op een korten afstand van dien mond een afvoer-

2. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1878. (Beraadslaging over hoofdstuk IX.)

vermogen moet geven, dat aan alle bezwaren te gemoet kan komen, dat de dijken die aanwezig zijn, dan nimmermeer dien ontzettenden aandrang van water zullen behoeven te weerstaan, dat de werking der bestaande overlaten zal ophouden of tot een ongevreesd minimum zal teruggebragt worden."

* 't Is vooral met het oog op de toekomst, die ons met ondergang dreigt", zoo besluiten de adressanten, »dat zij zich tot den Minister wenden. Groote ondernemingen van landbouw of nijverheid toch, worden in onze streken ondenkbaar. Iedere onderneming, die eerst jaren na haren aanvang vruchten af kan werpen, moet met wijs beleid eene andere plaats van vestiging opzoeken. Men kan het den nijveren niet euvel duiden, dat zij zich van hier verplaatsen, waar in één etmaal de vrucht van jaren werkens verloren kan gaan, en waar geen zekerheid voor regelmaat in bedrijf bestaat."

Men behoeft slechts de kaart van den watersnood te zien, gevoegd achter het »Verslag over het voorgevallene tijdens het hooge opperwater en den ijsgang op de Nederlandsche rivieren in den winter van 1875 op 1876" door den inspecteur Caland, ons allen toegezonden, om zich te overtuigen dat de vreeselijke werkelijkheid deze sombere schildering nog verre overtreft.

De Provinciale Staten van Noordbrabant besloten in de najaarszitting van 1876 over dezelfde aangelegenheid een adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken op te zenden. In dit aller belangstelling verdienend adres noemen zij, ook op gezag van een 3tal specialiteiten, de heeren van der Kun, Fijnje en Conrad, »de heropening der Oude Maas eene hoogst wenschelijke zaak, waarvan de uitvoering in het belang der Nederlandsche rivieren dringend gevorderd wordt." En daarom gaven zij den Minister in overweging om zijne aandacht wel te willen schenken aan »plannen, die eene volledige scheiding van Maas en Waal door heropening der Oude Maas ten doel hebben, in dien zin dat daardoor aan de belangen van het land van Heusden en Altena en die der Langstraat geen nadeel wordt toegebragt."

Geheel onbesproken bij de Staten-Generaal kon dan ook deze gewigtige zaak niet blijven. In de zitting dezer Kamer van 19 Januarij dezes jaars bragt de heer van Rijkevorsel eene diepgevoelde klacht uit over de tot nog toe zoo weinig gekeerde rampen, die de provincie Noordbrabant met eene schrikwekkende regelmaat treffen, en drong hij bij de Regering aan, of deze zich bereid wilde verklaren om tegen eene herhaling van die calamiteit zooveel doenlijk te waken en te voorzien. De Minister antwoordde: »dat, zoodra de geschiktste weg om de provincie Noordbrabant tegen het water van de Maas, hetzij kwel- of overstromingswater, te vrijwaren, zal aangewezen zijn, een wetsvoorstel van die strekking ophanden konde geacht worden."

Thans kom ik, Mijnheer de Voorzitter, tot eene andere periode, tot eene tweede phase van de geschiedenis der Noordbrabantsche waterquaestie, sinds den nood van Maart 1876.

Den 12den December 1876 werd eene op last van den Minister van Binnenlandsche Zaken vervaardigde Nota over de afsluiting van den Heerewaardschen Overlaat, aan Gedeputeerde Staten van Noordbrabant toegezonden, met verzoek de belanghebbende besturen in Noordbrabant daarmede in kennis te stellen, hen uit te noodigen hunne beschouwingen deswege mede te deelen en hunne berigten vervolgens met hun advies aan Zijne Excellentie te doen toekomen.

Gedeputeerde Staten lieten daarop exemplaren dezer nota, om advies, toekomen aan de besturen der waterschappen: de polder van der Eygen, Empel en Meerwijk, het Hoog-Hemaal, de algemeene omkading van Vlijmen, Engelen, Bokhoven, Well en Hedikhuizen, zoomede aan den raad der gemeente 's Bosch.

Deze verschillende besturen bragten in de eerste maanden dezes jaars, over de hun medegedeelde nota rapport uit, waarbij zij van hunne beschouwingen over de sluiting van den Heerewaardschen overlaat kennis gaven.

Eveneens werd door den hoofdgenieur van den provin-

cialen waterstaat in Noordbrabant, den heer Bake, omtrent deze ook hem toegezondene ministeriele nota, een advies, dd. 28 Maart 1877, aan Gedeputeerde Staten ingezonden.

Al deze rapporten en adviezen werden vervolgens door Gedeputeerde Staten opgezonden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, onder geleide hunner missive van 17 Mei jl.

Het zoude te ver voeren, den inhoud van al deze stukken hier te willen mededeelen. Trouwens, Gedeputeerde Staten doen in genoemde missive den korten inhoud daarvan kennen. Naar luid van al die berigten »is het eenstemmig gevoelen der belanghebbende besturen, dat de overlaten tusschen Dreumel en Rossum als eene voornamelijk oorzaak zijn te beschouwen van den treurigen toestand, waarin een groot deel van dit gewest bijna telken jare verkeert, en is dan ook het voornemen der Regering om, door sluiting dier overlaten, die oorzaak op te heffen, door allen met ingenomenheid begroet."

Door tal van bijzonderheden worden in bedoelde berigten de nadeelen van de werking der Heerewaardsche overlaten door Noordbrabant gestaaft, doch evenzeer wordt in al die berigten met eenparige teleurstelling gedoleerd over het slot der nota, waaruit blijkt, dat volgens 't plan der Regering, nog een aantal jaren zal verlopen, eer de afsluiting zal tot stand gebragt zijn.

Gedeputeerde Staten meenen in hun begeleidend schrijven voornoemd, aan de Regering ernstig in overweging te moeten geven, de afsluiting der Heerewaardsche overlaten *bij de wet* te regelen, evenals heeft plaats gehad bij de digting van het kanaal van St. Andries door de wet van 9 September 1853 (*Staatsblad* n°. 99).

Zij verwijzen voorts met nadruk op het berigt van de gemeente 's Bosch, waarin aangetoond wordt, dat indien het langzame werkplan der Nota gevolgd wordt, Noordbrabant naar den gewonen loop der zaken nog twee maal zal blootstaan aan doorbraken en geweldige overstromingen, voordat de afscheiding van Maas en Waal te Heerewaarden een voldongen feit zal wezen. En met klem herinneren zij de Regering aan »de verantwoordelijkheid die zij draagt, wanneer een zoo onregelmatige, onregtvaardige toestand langer duurt dan volstrekt onvermijdelijk is."

Doch niet alleen op de overstromingen, ook op den aanhoudenden last en schade wegens gebrek aan waterlossing, vestigen Gedeputeerde Staten de aandacht der Regering. Zij halen het volgende zeer sprekende feit aan: »Op dit oogenblik, straks half Mei, staat nagenoeg de gansche streek die het geldt, nog onder water, en is sedert eene maand de eenige weg om dat te lozen, langs de Dieze op de Maas. Dat een dergelijke lang niet zeldzame toestand de ontwikkeling van de gansche streek volstrekt tegenhoudt, behoeft geen betoog."

In aansluiting hiermede wordt in een der laatste alinea's van meervermelde missive 't volgende gezegd: »Wanneer wij aandringen op de sluiting van den Heerewaardschen overlaat, willen wij daarom volstrekt niet geacht worden los te laten het denkbeeld om *aan de Maas een nieuwen mond te openen door het Oude Maasje op den Amer*. Dit denkbeeld, uiteengezet in het rapport der inspecteurs van den waterstaat van 1861, werd reeds vroeger zoowel mondeling als schriftelijk door ons bij Uwe Excellentie voorgestaan. Wij blijven daaraan hechten en bevelen het op nieuw aan in de aandacht van de Regering. Immers al kunnen wij van de sluiting der overlaten verwachten, dat de gevaren voor doorbraken en overstromingen grootendeels zullen worden afgewend, wij krijgen daardoor volstrekt geene afdoende verbetering van afwatering. Een nieuwe Maasmond is niet alleen naar onze meening, maar volgens het gevoelen van zeer gezaghebbende technische mannen, het eenige radicaal afdoende middel om het noord-oostelijke gedeelte van Noordbrabant een geregelde waterafvoer te verzekeren. Daarmede zou tevens de onregelmatigheid opgeheven worden, dat de twee geheel ongelijksoortige rivieren, de Waal en de Maas, worden zamengebragt op éenen mond, de Merwede."

Gedeputeerde Staten eindigen alzoo met eene dringende

2. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1878. (Beraadslaging over hoofdstuk IX.)

aanbeveling, om althans de zoo spoedig mogelijke sluiting van den Heerewaardschen overlaat tot een ernstig onderwerp van de zorg der Regering te maken.

Natuurlijkerwijze werd van al deze stukken door belanghebbenden in Noordbrabant, gedurende de eerste helft van dit loopende jaar kennis genomen, zoodat in de jongste zomervergadering der Provinciale Staten van genoemd gewest de zaak met verjongde, beter ingelichte en dus versterkte kracht ter sprake gebragt werd. Niet minder dan 34 polder- en gemeentebesturen uit het Noordoostelijk gedeelte der provincie wenkten zich tot de Provinciale Staten, om hun bij hunne aanstaande Zomerzitting de zaak in quaestie nogmaals ten dringendste aan te bevelen. In dat adres, dd. 13 Junij 1877, worden feiten gereleveerd en beschouwingen medegedeeld, welke het mij enkel leed doet niet in extenso aan uwe aandacht te kunnen onderwerpen.

Als korte proeve mogen de volgende aanhalingen eene plaats vinden.

1°. Een vijfde gedeelte der provincie, dus ruim 100000 bunders, lijdt ieder jaar ontzettende schade door gebrek aan eene goede waterlossing.

2°. Op 13 Junij 1877, den datum van het adres, stond een zeer aanzienlijk getal hektaren binnendijksche gras- en hooilanden, allen beste kleigronden, nog onder water.

3°. De normalisering van den Dommel, en daardoor de aanvoer met dubbele kracht en snelheid van het bevoeiingswater uit België, bezorgen aan het Maaskwartier en speciaal aan de omstreken van 's Bosch eene massa boezemwater, hetwelk aldaar als in eene kom blijft staan, zoolang het zich bij hoogen stand van het water der Maas langs de Dieze, den eenigen uitweg, niet kan ontlasten.

4°. De normaliseringswerken op den Boven-Rhijn in Duitschland en op den Boven-Maas in België, zijn eene reden te meer tot snelleren toevoer van het opperwater en dus van verhoogde waterstanden op Maas en Merwede.

Met allen grond zeggen adressanten dan ook, dat zij »niet zonder wrevel het oogenblik zien naderen, waarop men hunne penningen zal komen opvorderen om *eene zee droog te helpen maken*, terwijl *hun eigen land door het water ten gronde wordt gerigt*, en komen zij in de verzoeking om te vragen of dit deel van Noordbrabant dan het stiefkind van Nederland is."

»Den 19den Mei 1876 rigtten", zoo gaan zij voort, »een aantal gemeente- en waterschapsbesturen een collectief adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarin speciaal op eene verbeterde waterlossing voor zomerwater werd aangedrongen, tegelijk met verzoek om voorziening tegen de rampen, door hoog winterwater en dijkbreuken veroorzaakt; op het 1ste punt is door ons nooit iets vernomen; op het laatste heeft de bekende nota over den Heerewaardschen overlaat een antwoord gegeven, eene nota, die teregt van alle kanten eene strenge kritiek heeft uitgelokt."

Die uitkomst, zoo wordt door de teleurgestelden herinnerd, steekt wel scherp af bij de verklaring der Regering in 1853-54, bij de indiening van een wetsontwerp tot bijdrage voor het uitwateringskanaal van Grave naar den Amer (een ontwerp dat echter niet tot wet verheven werd).

De Memorie van Toelichting op dat wetsontwerp zegt onder anderen: »De zedelijke verplichting die op den Staat rust, om een groot deel van Noordbrabant, dat telken jare door overstromingen en hoogen waterstand, soms tot laat in den zomer deerlijk geteisterd wordt, in de pogingen tot verbetering van dien toestand te hulp te komen, kan niet wel, zoo het schijnt, in twijfel worden getrokken."

En het Koninklijk woord, waarmede dat ontwerp in de Tweede Kamer werd binnengeleid, luidt aldus: »Alzoo Wij in overweging hebben genomen, dat eene verbeterde uitwatering der landen in Noordbrabant, gelegen langs den linker Maasoever tusschen Grave en Vlijmen en in de omstreken van 's Hertogenbosch, dringend noodzakelijk is". Meer dan 23 jaren zijn daarover heengegaan, en Mijnheer de Voorzitter — de zaak is gebleven zoo als ze was.

Het laatstgenoemde merkwaardig adres kwam, gelijk ik zeide, in de jongste zomervergadering der Provinciale Sta-

ten ter tafel, en met eenparige stemmen werd besloten het te verzenden naar Gedeputeerde Staten, met uitnodiging om de daarin behandelde zaak bij de Regering voor te staan op zoodanige wijze als naar hun oordeel het meest ter bereiking van het beoogde doel zal dienstig geacht worden.

Ik ben gekomen aan het slot van hetgeen ik bij deze gelegenheid over de zaak wenschte mede te deelen. Ik heb bij voorkeur het woord gelaten aan de belanghebbenden zelve, omdat het eene bekende zaak is, dat elk en een iegelijk voor zich zelve de beste pleitbezorger is in zijne eigene zaak. Ik breng mijn dank aan U, Mijnheer de Voorzitter, en aan de Vergadering, voor het geduld en de welwillendheid, waarmede gij mij hebt aangehoord. Indien het mij gegeven mag zijn, dan zal ik niet ophouden bij volgende gelegenheden, zoolang het euvel bestaat, op dat belang, dat mij innig ter harte gaat, terug te komen. Inmiddels wensch ik door het thans medegedeelde de aandacht van den nieuwen Minister van Waterstaat en van de geheele Regering zeer speciaal op dit *nationaal* belang te vestigen en daardoor te ondersteunen de pogingen, die door het provinciaal bestuur van Noordbrabant reeds gedaan zijn en in vervolg van tijd nog gedaan zullen worden bij de Hooge Regering, om het aan hunne zorg toevertrouwde gewest van deze nachtnerrie te bevrijden.

De heer **den Tex**: Mijnheer de Voorzitter! Ik stel het zeer op prijs heden het woord te kunnen rigten tot den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, die in zijne vroegere betrekking als lid van de Tweede Kamer, blijken gegeven heeft van zijne belangstelling in handel en scheepvaart. Ik hoop nu dat hij niet zal blijven bij de theorie, maar dat hij praktisch zal toonen dat de inrigtingen en verbeteringen van de vaart, waarin hij als lid der Kamer belang stelde, ook nu zullen ter hand worden genomen.

In de eerste plaats wensch ik te wijzen op twee zaken, die hier reeds meermalen de aandacht getrokken hebben; den waterweg tusschen Amsterdam en Rotterdam en de verbetering van de Keulseche vaart.

Wat de waterweg van Amsterdam naar Rotterdam betreft, spijt het mij dat wij nog bijna op hetzelfde standpunt van twee jaren geleden zijn, toen mijn collega van Rotterdam met mij bij den Minister van Binnenlandsche Zaken is geweest, gedetailleerde plannen heeft ingediend en vernomen heeft dat met zeer veel belangstelling kennis genomen werd van de zaak en dat zij onderzocht zou worden. De zaak is onderzocht, en ware het niet dat de Provinciale Staten van Noord- en Zuidholland, in de laatste zomervergadering besloten hadden, praktisch voort te gaan, dan was de zaak nog in beschouwing en wij waren niets verder. Ik vertrouw dat, nu die Staten begonnen zijn met de handen aan het werk te slaan, de ondersteuning van de Regering spoedig zal volgen en er iets aan dat werk zal gedaan worden.

De Keulseche vaart is tot mijn leedwezen ook steeds nog eene noodlijdende zaak. Ik heb hier voor mij eene opgave van de verzending van Amsterdam naar den Rhijn en van den Rhijn naar Amsterdam, en die toont wederom eene vermindering aan. Van Amsterdam werd verzonden in 1873, ruim 71 miljoen, in 1874 43 miljoen, in 1875 27 miljoen, en in 1876 25 miljoen: in 1876 dus iets meer dan $\frac{1}{3}$ van de verzending in 1873. En van den Rhijn naar Amsterdam werd verzonden in 1873 63 miljoen, in 1874 83 miljoen, in 1875 63 miljoen en 1876 48 miljoen: in 1876 dus eene vermindering van iets meer dan de helft van hetgeen in 1873 verzonden werd. Buitendien hebben wij ons, dank zij de goede werking van het Noordzeekanaal, in den laatsten tijd te verheugen in vermeerdering van de buitenlandsche scheepvaart. De middelen tot verzending nemen niet toe. Ik geloof dus dat ik het dringend verzoek tot de Regering mag rigten dit onderwerp niet uit het oog te verliezen, en spoedig voorstellen tot verbetering van de Keulseche vaart in te dienen.

De heer **Tak van Poortvliet**, Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid: Mijnheer de Voorzitter. De

2. Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1878. (Beraadslaging over hoofdstuk IX.)

geachte afgevaardigde uit Noordbrabant heeft zoo even een onderwerp behandeld dat in alle opzichten de aandacht dezer Kamer verdient. Werkelijk zoude de Regering zich gelukkig mogen rekenen, wanneer het haar kon gegeven zijn de gevaren van watersnood van ons vaderland af te wenden, en de rampen te voorkomen, als het reeds te dikwijls hebben getroffen, en waaraan de geachte afgevaardigde ons zoo even herinnerd heeft.

De geheele vervulling van dezen wensch is wellicht moeilijk te verkrijgen. Intusschen wordt sedert jaren van Regeringswege het mogelijke daartoe beraamd en in het werk gesteld. De verbetering onzer hoofdriolen werd in de eerste plaats daartoe aangevangen; de vorming van de Nieuwe Merwede, die, sedert jaren onderhanden, thans hare voltooiing nadert, werd dus hiervan een gewichtig onderdeel. Thans wordt op dienzelfden weg voortgegaan; met de verbetering van de Waal is een begin gemaakt, en wanneer de Kamer zich met deze begrooting kan vereenigen, zal zij in een volgend jaar met kracht worden voortgezet. In hoeverre die werken, welke in een volgend jaar worden ondernomen of voltooid, aanleiding kunnen geven om een aanvang te maken met het sluiten van den Heerewaardschen overlaat, mag ik thans niet beslissen. De geachte afgevaardigde heeft met genoeg juistheid de geschiedenis van deze zaak in de laatste jaren herinnerd, en aangegevend hoe ongeveer anderhalf jaar geleden eene nota, van het rivierbeheer uitgaande, aan de Gedeputeerde Staten der provincie ter overweging is toegezonden; hoe de antwoorden daaromtrent achtereenvolgens zijn ingekomen, en hoe bepaaldelijk van de zijde van Noordbrabant wordt aangedrongen op de sluiting van den Heerewaardschen overlaat. Ik behoeft den geachten spreker, die zoo op de hoogte der zaak is, er niet aan te herinneren, dat bij het bestaan en de sluiting van dien overlaat echter ook nog andere belangen zijn betrokken, en dat die sluiting niet door alle collegien, welke daaromtrent hun gevoelen hebben uitgesproken, zoo ten volle wordt toegejuicht. De zaak wordt thans onderzocht door het waterstaatsbestuur. Eerst wanneer alle gevraagde adviezen zijn ingekomen, zal de Regering een besluit omtrent dien overlaat kunnen nemen. Door eene crediet-aanvraag voor de sluiting, bijaldien de Regering haar noodig mogt rekenen, zullen de Staten-Generaal van zelf in de gelegenheid worden gesteld, om ook van hunne meening in dezen te doen blijken.

Een onderwerp, naauw hiermede in verband staande, werd in de eerste plaats door den geachten spreker behandeld; de last, dien een gedeelte van Noordbrabant ondervindt van het uit den Dommel afstroomende water. Het is eene oude quaestie, welke ik hoop, dat langzamerhand tot eene beslissing zal kunnen komen. Ben ik wel onderrikt, dan zal de opheffing van de vesting 's Hertogenbosch van zelf aanleiding geven tot verbetering van den waterafvoer uit den Dommel. Daardoor zoude in de door den geachten afgevaardigde aangewezen behoeften binnen een niet al te lang tijdsverloop kunnen worden voorzien. De Regering moet hier het initiatief der belanghebbenden afwachten; zij kan niet zelve de handen aan het werk slaan.

De geachte afgevaardigde uit Noordholland heeft belangen ter sprake gebracht, aan deze Vergadering en aan de Regering niet vreemd; de verbetering van de Keulseche vaart en van den waterweg van Amsterdam naar Rotterdam. Ik behoeft den geachten spreker wel niet te verzekeren, dat zij mij grootelijks ter harte gaan. Op dit oogenblik is de instructie dier zaken in gang. Het verslag van de commissie van hoofd-ingenieurs over het plan Waldorp is onmiddellijk, nadat het werd uitgebracht, ter drukkerij gezonden en kan binnen weinige dagen aan de leden dezer Vergadering worden rondgedeeld. Dit stuk is echter slechts een der elementen van de te voeren instructie. Eerst wanneer het geheele onderzoek is afgelopen, zal de Regering voorstellen omtrent deze waterwegen kunnen indienen. Hangt het alleen van den tegenwoordigen Minister af, dan zal die indiening echter niet lang worden vertraagd.

Thans zij het mij vergund nog enkele punten op te nemen, die in het Verslag worden besproken. Met genoegen vernam

de Regering, dat de benoeming eener Staatscommissie tot onderzoek der verbetering van den waterweg van Rotterdam naar zee, bij deze Kamer bijval heeft gevonden. De Regering hoopt dat de uitkomsten van dat onderzoek haar den leiddraad zullen verschaffen, om eene niet slechts voor de gemeente Rotterdam, maar voor het geheele land belangrijke levensquaestie tot een goed einde te brengen. Middelerwijl zullen er voor de verbetering van den waterweg geene nieuwe werken van belang worden aangevangen; ook de afgraving der oostpunt van Rozenburg blijft daarom rusten.

De afgetreden Minister van Binnenlandsche Zaken had omtrent de vernieuwing van den viaduct over den Oosterspoorweg te Groningen eene beslissing genomen, welke mij voorkwam alsnog een nader onderzoek te eischen, alvorens voor uitvoering vatbaar te zijn. In afwachting eener eindbeslissing mogten echter de gelden, die voor de vernieuwing van den viaduct zouden benoodigd zijn, niet van de begrooting worden afgenomen.

De herstelling der gebouwen van het Binnenhof wordt niet slechts bevolen door zoovele redenen die onder anderen weder in de over deze begrooting gewisselde stukken zijn aangevoerd, maar is ook tevens een eisch der zuinigheid. Uitstel zoude meerder verval en later onvermijdelijk grootere kosten na zich slepen. Bovendien geeft alleen die herstelling gelegenheid om te voorzien in verschillende behoeften der algemeene dienst, die thans, nu door gebrek aan localiteit de bureaux van enkele ministeriele departementen door de residentie zijn verspreid, schade lijden. De goedkeuring der Kamer zal echter eerst later voor de hertoe noodige credieten worden gevraagd.

De heer **Vos de Wael**: Ik dank den Minister voor zijn antwoord en voor het door Zijne Excellentie geopende vooruitzicht dat wij eerlang een wetsontwerp betreffende den Heerewaardschen Overlaat kunnen verwachten.

Het is natuurlijk, dat over deze, als over alle belangrijke quaestien, verschil van gevoelen bestaat. Ik erken dat gaarne. Maar de zaak die nu meer dan 20 jaren ahangig is, zal, juist door het indienen van een wetsontwerp, van alle zijden bezien en tot eene definitieve beslissing gebracht kunnen worden.

Wat betreft het irrigatiewater uit België alsmede dat van den Dommel en de Aa, waarmede in verband staan de plannen betreffende de heropening van het Oude Maasje, daarover hoop ik bij eene volgende gelegenheid met den Minister van gelachten te mogen wisselen.

De heer **Tak van Poortvliet**, Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid: Zeer aangenaam zal het mij zijn om later ook bij eenig voorstel van wet over den Heerewaardschen overlaat met den geachten afgevaardigde in nadere gelachtenwisseling te treden. Ik moet echter herhalen, dat alleen aan een voorstel tot sluiting van dien overlaat zal worden gedaan, wanneer de Regering, naar aanleiding van de gehouden instructie, tot de overtuiging zal zijn gekomen, dat die sluiting werkelijk in 's lands belang noodzakelijk moet worden geacht.

De beraadslaging wordt gesloten.

Beraadslaging over afdeeling III (Spoorwegen).

De **Voorzitter**: Het woord is aan den heer van Rhemen van Rhemenshuizen.

De heer **van Rhemen van Rhemenshuizen**: Ik zie voor het oogenblik van het woord af, Mijnheer de Voorzitter.

De heer **den Tex**: Wanneer niet een der oudere leden over deze afdeeling het woord wenscht te voeren, Mijnheer de Voorzitter, zij het mij vergund dat te doen.

De quaestie van het subsidie gegeven aan de Nederlandsch-Westphaalsche Spoorwegmaatschappij, heeft mij, ik moet het zeggen, zeer gehinderd.

2. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1878. (Beraadslaging over hoofdstuk IX.)

Ik heb getracht uit geschriften en door gesprekken mijne meening over die zaak te vestigen, te meer omdat de Minister bezwaar heeft gemaakt tegen de overlegging der officiële stukken.

Wanneer ik dan nu aan de Vergadering zal mededeelen wat ik gevonden heb, dan moet ik beginnen met de rede, door den heer Verniers van der Loeff in de andere Kamer gehouden. Volgens bladz. 329 van het Verslag der handelingen van de Tweede Kamer heeft deze geachte afgevaardigde gezegd: »Ik ben, naar ik meen, in allen deele met de toedragt der zaak bekend», en verder op bladz. 330 vinden wij: »De Maatschappij — ik meen dat dit uit de beraadslaging van heden is gebleken — had, toen aan haar de eisch werd gesteld om de concessie te wijzigen, daartegen *geen enkel bezwaar*. Men kome dus thans hier niet beweren, dat het wel en wee van de Maatschappij, haar exploitatie-contract met de Bergisch-Märkische Spoorwegmaatschappij en wat al niet meer daarmede staat of valt!

»Ik zeg nog eenmaal: het is hier gebleken, dat, toen voor het eerst, in October van 1876, die vordering tot wijziging der concessie aan de Maatschappij officieel werd gesteld, deze Maatschappij *letterlijk niet één enkel bezwaar had*.

»Maar, Mijnheer de Voorzitter, toen — ja toen hing hier nog de eerste onteigeningswet, en toen hing hier nog het hoofdstuk V, waarop de tweede post van het subsidie uitgetrokken stond! Ik zal daar nu niet over uitweiden, enz.»

Ik wensch daaraan nog eenige woorden toe te voegen.

Ik heb hier in den Haag vernomen, dat het gerucht in omloop was, dat er, *nadat* de wet op de onteigening aangenomen was, een telegram werd ontvangen van de directie der Maatschappij, waarbij zijterugnam eene verklaring, door haar bij brief afgelegd.

Dit is nu een gerucht, dat mij niet van een, maar van verschillende zijden ter oore is gekomen. Ik moet verklaren, dat ik dit zeer betreurt.

Ik dacht, dat de leden der directie zich op dit punt zouden gedragen als echte Hollanders, met goede trouw. Nog betreurt ik het zeer dat de Directie der Spoorwegmaatschappij, die beter kon antwoorden dan de afgetreden Minister, niet heeft kunnen goedvinden om eenige nadere inlichtingen te geven.

Mij dunkt, dat zij er prijs op moest stellen, indien al die opmerkingen onjuist zijn, dat de zaak u ten goed en juist oogpunt beschouwd werd, en haar geen beweringen of beschuldigingen, die minder juist zijn, werden aangewreven.

Hollandsche goede trouw zou, naar mijn oordeel, verbieden om stilzwijgend toe te laten dat niet uitvoering van besluiten der wetgevende magt toegeschreven werd aan verzuim van den Minister, die, te veel vertrouwend op ontvangen toezegging, niet gearzeld heeft aan eene Hollandsche maatschappij uitkeeringen te doen, zonder dat hij de wijziging van het contract, die daarvan een gevolg moest zijn, behoorlijk onderteekend in zijne portefeuille had.

Het doet mij leed, dat ik hier deze opmerkingen heb moeten maken, maar daar niemand het woord over dit onderwerp voerde, gevoelde ik mij verplicht deze weinige woorden in het midden te brengen.

De heer **Coenen**: Mijnheer de Voorzitter! Den geachten afgevaardigde uit Noordholland heeft het gespeten, dat hij deze zaak moest releveren. Ik verklaar daarentegen, dat het mij genoeg doet, dat deze zaak in deze Vergadering is ter sprake gekomen.

De quaestie liep eerst over de schuld van den afgetreden Minister van Binnenlandsche Zaken, en thans weder over die van de Nederlandsch-Westphaalsche Spoorwegmaatschappij.

Ik heb het woord niet gevraagd om den afgetreden Minister of de Maatschappij te verdeligen; ik wil alleen de zaak eenigzins toelichten.

Toen de Maatschappij opgericht werd, bestond er voor haar slagen veel hoop, maar weinig verwachting; zij behoefde een krachtigen steun, welken zij aan den Staat vroeg.

De Staat had de goedheid om aan de Maatschappij een subsidie te geven van f 900 000, zonder eenige andere voorwaarde dan deze, dat de Maatschappij verplicht zou zijn, om ruim 50 kilometers spoorweg op Duitsch grondgebied aan te leggen.

Zoodra deze gunstige beschikking bekend was geworden aan de Maatschappij, sloeg zij de handen aan het werk, trachtte van de Pruisische Regering concessie te verkrijgen en sloot zij later met de Bergisch-Märkische Eisenbahn-Gesellschaft een contract, na alvorens reeds met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij een contract gesloten, en aandeelen verkregen te hebben, zoo van de gemeenten op Nederlandsch gebied aan de lijn gelegen, als van een tal groote en een nog grooter getal kleine Nederlandsche en Deutsche belanghebbende kapitalisten.

Naauwelijks waren deze zaken een eind weg gevorderd, of de vorige Minister van Binnenlandsche Zaken eischte, op aandrang van de Tweede Kamer, eene wijziging van de concessie. Daarover is toen gecorrespondeerd en onderhandeld. Ik heb den brief en het telegram, waarvan men spreekt, niet gelezen, maar neem aan dat de directie de onvoorzigtigheid heeft gehad te schrijven, dat zij genegen was om de concessie te wijzigen, en naderhand een telegram heeft afgezonden om die verklaring weder in te trekken.

Als dit zoo gebeurd is, dan was die brief eene onvoorzigtigheid. Men zou zich, door toe te geven in de wijziging der concessie, zeer inconsequent gedragen hebben tegenover de Pruisische Regering. Gedelegeerden van de Maatschappij hadden toch aan den Pruisischen Minister van Openbare Werken, Achenbach, verklaard, dat het subsidie onvoorwaardelijk was gegeven. Ditzelfde was herhaald aan de gemeentebesturen, die aandeelen hadden genomen, en aan de Bergisch-Märkische Spoorwegmaatschappij, vóórdat het contract met haar gesloten was. De verklaring dat men de concessie wilde wijzigen, gesteld dat de meerderheid der aandeelhouders zich daarmede vereenigd had, stond gelijk met ontbinding der Maatschappij. Ik neem dus aan, dat de directie, als die brief bestaat, onvoorzigtig gehandeld heeft door op die wijze te schrijven, want de Maatschappij, ten minste in haar geheel, zou het nooit hebben toegestaan.

Ik wil er nog bijvoegen dat ik de overtuiging heb, dat het bestuur, dat geen het minste voordeel bedoelt noch verkrijgt, niets anders op het oog heeft dan een spoorweg aan te leggen van 100 kilometer, zoowel op Duitsch als op Hollandsch gebied; dat die spoorweg niet enkel zal dienen voor het lokaal belang, maar ook wezenlijk voor het algemeen belang, en eindelijk dat dat bestuur niets anders ten doel heeft dan te bevorderen dat de Maatschappij, die het vertegenwoordigt, zij en blijve eene solide Maatschappij in ons vaderland.

De heer **van Rhemen van Rhemenshuizen**: Ik wil ronduit verklaren, Mijnheer de Voorzitter, dat ik eerst heden morgen kennis heb genomen van den brief en het telegram, waarvan de geachte spreker uit Amsterdam gewaagde; de *pièces de conviction* zal ik ze maar noemen in den strijd die in de andere Kamer over het aan de Nederlandsch-Westfaalsche Spoorwegmaatschappij verstrekte subsidie van negen ton is gevoerd. Ik geloof dat men die daad van den raad van commissarissen, door ziekte was ik niet in de vergadering tegenwoordig, uitsluitend aan onvoorzigtigheid mag toeschrijven; als men de personen in aanmerking neemt waaruit die raad bestaat, mag men niet spreken van gebrek aan Hollandsche eerlijkheid en goede trouw.

Gelijk de geachte spreker uit Zutphen zegt: die Maatschappij is gevormd met kapitalen, die geheel met oud-Hollandsche goede trouw zijn bijeengebracht. Geene aannemingen *à forfait*, geene kunstgrepen: de gemeenten, de provincie, het Rijk zullen dien weg bekostigen. Het werk wordt volbragt op eene wijze, gelijk de Minister van Waterstaat zal kunnen getuigen, die niets te wenschen overlaat, wat soliditeit, activiteit en vlugheid betreft.

Ik wensch toch met een enkel woord te vermelden hoe de zaak geloopt is, met aanhaling der data; daardoor

2. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1878. (Beraadslaging over hoofdstuk IX.)

zal de blaam, op 't bestuur der Maatschappij geworpen, hoop ik, worden uitgewischt.

In November 1875 bij de behandeling der begroting voor 1876 is door een lid der Tweede Kamer de bekende aanmerking omtrent het gepleegde verzuim gemaakt. De Minister heeft toen gezegd, dat hij zou trachten aan den wensch van dat lid te voldoen. Ik geloof niet, dat eenig ander lid der Kamer er zich over heeft uitgelaten. Men heeft echter beweerd: *qui se tait consent*; dus dat de geheele Tweede Kamer het eens was met dat lid.

Nu nam de Maatschappij in 1876 van de bij Koninklijk besluit gevorderde voorwaarden kennis; in dat besluit was geen sprake van naasting. De aandeelhouders zijn opgeroepen, op verlangen van den Minister Heemskerk, den 1sten Maart 1876. Van naasting werd niet gerept, daaraan werd niet gedacht. De concessie is verleend, de aandeelhouders hebben de voorwaarden aangenomen die gesteld zijn; er is een proces-verbaal opgemaakt, dat aan den Minister is gezonden, en van verdere onderhandelingen was toen geen sprake.

Maar nu komt in het Verslag van October 1876 over de onteigening voor den spoorweg Zutphen-Borken, eene herinnering voor van hetgeen het geachte lid in de andere Kamer in November 1875 had gezegd. Toen volgde er onmiddellijk een brief van den Minister aan 't bestuur met eenen eisch die natuurlijk niet meer behoefde ingewilligd te worden. Daarop is gepleegd de ondoordachte handeling van den raad van commissarissen, die zoo veel beweging veroorzaakte. Of het fair was van de Regering, die in verzuim was en een jaar te laat met hare uitnoodiging voor den dag kwam, van den brief bij telegram gebruik te maken, laat ik in het midden, maar van goede trouw en eerlijkheid kan geen quaestie zijn; ten minste zou ik de leden der directie ken, wil ik elke verdenking verre van haar afwerpen. Zoo de Maatschappij een *peccavi* moet uitspreken, de Minister Heemskerk is daartoe nog veel meer verplicht, door een jaar, nadat de concessie verleend en 't subsidie gegeven was, met eischen te komen, die onvervulbaar waren, en met het oog op het Pruisisch Gouvernement en op onze actie-houders. Had de Minister, dit zelf niet volkomen begrepen, hij ware niet de man geweest om toe te geven.

Ik herhaal het — en dit was de eenige reden waarom ik het woord heb gevraagd — de raad van commissarissen heeft, zoo als ik eerst heden ochtend vernomen heb, onvoorzigtig gehandeld, maar van gemis van goede trouw en eerlijkheid mag hij niet beschuldigd worden.

De heer **Tak van Poortvliet**, *Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid*: Op de vraag van den geachten spreker uit Gelderland die in de laatste plaats het woord voerde, wil ik het antwoord niet schuldig blijven. Ik wil gaarne verklaren dat de Nederlandsch-Westfaalsche Spoorwegmaatschappij de taak, die zij op zich heeft genomen, met grooten ijver en op allezins loffelijke wijze volbragt, zoodat het gunstig getuigenis, dat de geachte afgevaardigde vroeg, haar door de Regering niet mag worden onthouden.

Wat de voorwaarde van subsidie betreft, die thans op nieuw een onderwerp van discussie uitmaakt, heeft de Regering niets te voegen bij hetgeen zij daaromtrent reeds heeft medegedeeld. De Kamer is er mede bekend, en daardoor, ook na het hier gehouden debat, volkomen bij machte om zich over den loop dier zaak een oordeel te vormen.

Den heer **den Tex**: Een kort antwoord. Ik heb in het geheel niet beweerd dat de Maatschappij niet solide werkt of dat de leden der directie niet ter goeder naam en faam staande personen zijn. Zij zijn mij grootendeels onbekend. Maar wat heb ik beweerd? Dat die zaak in wolken gehuld is, waarvan nu en dan een wolkje optrekt, maar waar eene andere wolk terstond voor in de plaats komt, en dat, zoo de mededeelingen, die de geachte sprekers uit Gelderland ons nu gegeven hebben, vroeger bekend waren geweest, men eenen anderen indruk zoude verkregen hebben van de toedragt der zaak. Daarom heeft het mij genoegen

gedaan, dat ik die zaak ter sprake heb gebracht, omdat ik nu zaken vernomen heb, die ik vroeger niet wist. Maar de eerste geachte spreker hield mij de opmerking ten goede dat, als de Nederlandsche Staat subsidie geeft en hij verbindt daaraan de voorwaarde, niet voor meerder werk, maar wel dat in het geval van naasting die 9 ton gouds in computatie zullen komen bij den te betalen prijs, dat dit dan, zeg ik, eene quaestie is, waarmede de Pruisische Staat niets te maken heeft, want het geval van naasting betreft de aandeelhouders en niet den Pruisischen Staat, over wiens grondgebied de weg loopt. Het was eene reserve van den Nederlandschen Staat, die zegt: ik geef 9 ton gouds subsidie, maar ik beding dat, als ik den weg naast, ik die 9 ton niet nog eens zal behoeven te betalen.

Nu ben ik het met den eersten geachten spreker eens, dat op die voorwaarde de aandeelhouders moesten gehoord worden. De tweede geachte spreker zeide echter dat in de vergadering van aandeelhouders de mededeeling niet is gedaan. Dit kon niemand veronderstellen, want de zaak was van publieke notoriteit. Zij was in de Tweede Kamer behandeld, en al mogt de Minister in zijne officiële mededeelingen de clause er niet hebben bijgevoegd, toch wist ieder wat er gebeurd is. Nu zegge men niet dat het slechts één lid was, want dan wijs ik er op dat dit lid sprak vóór de stemming, en dat daarop geen tegenspraak gevolgd is, zoodat ieder bij de stemming over het aldus gewijzigde voorstel van zijn gevoelen heeft doen blijken. Hadden de aandeelhouders gedaan als de tweede spreker, en roijaal gezegd: wij kunnen dit niet doen, dan had de zaak eene andere gedaante gekregen, maar stilzwijgend het geld aan te nemen, dat onder zekere voorwaarde gegeven was en na eerst gezegd te hebben: ik zal het doen, dit later weder in te trekken, vind ik minder overeenkomstig met Hollandsche goede trouw. Wanneer de Minister eenigzins onvoorzigtig heeft gehandeld door het geld te geven vóór dat hij de gewijzigde concessie in zijne portefeuille had, toch had ook later de Minister kunnen verlangen dat voldaan werd aan de voorwaarde waaronder het subsidie was verleend.

De heer **van Rhemen van Rhemenshuizen**: Het is mij aangenaam van den geachten spreker uit Amsterdam te vernemen dat de sluijer, die over deze zaak lag, thans opgeheven is. Het is ons om waarheid te doen. De geachte spreker vraagt: waarom niet die nadere voorwaarde aan de aandeelhouders ter algemeene vergadering medegedeeld? Straks wees ik er op dat de voorwaarden bijna een jaar vroeger, zonder dat daarin van naasting sprake was, in die vergadering zijn behandeld en bekrachtigd, bij proces-verbaal opgezonden aan den Minister en door dezen goedgekeurd. Had de geachte spreker, die zoo bekend is met dergelijke maatschappijen, gewild dat de aandeelhouders op nieuw waren opgeroepen naar aanleiding van de gemaakte opmerking in de Tweede Kamer, om nogmaals de voorwaarden te behandelen en goed te keuren? Had hij gewenscht dat op nieuw met de Pruisische regering in overleg ware getreden? Dat is niet denkbaar. Wat Pruisen betreft, ik zou het schriftelijk bewijs kunnen vertoonen dat de Regering niet wilde treden in eenige nadere voorwaarden. Er is gehandeld met onvoorzigtigheid, ondoordacht, maar met eerlijkheid en goede trouw.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de afdelingen IV (Handel en scheepvaart) en V (Nijverheid en Landbouw) wordt geene beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over afdeling VI (Kosten van de administratie der posterijen).

De heer **Pincoffs**: Daar over dit hoofdstuk geene algemeene beraadslaging gevoerd is, achtte ik het niet noodig het beginsel van de zaak, die ik bespreken wil, te behandelen bij de algemeene discussie en den post zelf bij

15de ZITTING. — 22 DECEMBER.

2. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1878. (Beraadslaging over hoofdstuk IX.)

bij de afdeeling. Thans zal ik hier de zaak in haar geheel bespreken.

Een enkel woord eerst over het postcontract zelf met de Maatschappij *Zeeland*, ten einde niet verkeerd begrepen te worden.

De Kamer heeft niet te oordeelen over de artikelen der begroting, en niemand onzer zoude zeker tegen de geheele begroting stemmen, al ware hij het ook met dien post niet eens. Hadden wij echter wel het regt overafzonderlijke posten te stemmen, ik zou mij er zeker voor hebben verklaard.

Ik deel geenszins vele bezwaren omtrent deze zaak aangevoerd: ik ben doordrongen van het groot belang eener postverbinding tusschen Nederland en Engeland, en de aangegane overeenkomst, zij moge kostbaar zijn voor den Staat, moet nog bewezen worden voor de Maatschappij te voordeelig te zijn. Immers, tegenover de geldelijke uitkeeringen aan haar staan zeer zware verplichtingen, wanneer regtvaardig streng, en ik druk op het woord regtvaardig, aan de uitvoering van het contract de hand wordt gehouden.

Evenmin deel ik het bezwaar omtrent het tijdperk van tien jaren; geene enkele solide maatschappij toch zou zulke zware verplichtingen aanvaarden, zoo zij niet verzekerd ware een tal van jaren de daaraan verbonden voordeelen te genieten.

In plaats van een tegen- ben ik dus veeleer een voorstander van het contract, en als de Regering getrouw voldoet aan hare belofte omtrent de spoorwegverbinding tusschen Vlissingen en de overige gedeelten van Nederland, zal dat contract blijken van groot belang te zijn voor onzen handel.

Aarzel ik dus niet mij te verklaren voor het contract, zoo moet ik echter met alle kracht opkomen tegen een schouwspel op nieuw beleefd, dat willens en wetens de regten der Vertegenwoordiging worden verkort, en voor den tijd van tien jaren eene verbindtenis wordt aangegaan van 1½ miljoen gulden buiten de begroting om en zonder de Staten-Generaal daarover te doen oordeelen.

Men heeft in de Tweede Kamer gesproken van objectiviteit, en meende zich te moeten onthouden van eene eenigzins sterke afkeuring. Ik deel dat gevoelen niet: wanneer een Minister is afgetreden en in onzen Staat de gelegenheid niet bestaat om langs wettelijken weg dien Minister aansprakelijk te stellen voor daden, die, regel wordende, onze begroting geheel illusoir zouden maken, dan drijf ik de parlementaire beleefdheid niet zoo ver dat ik zulke daden niet ten sterkste zou afkeuren. Hier is eene daad gepleegd, zij moge slechts f 150 000 'sjaars betreffen, maar die in beginsel het overbodig maakt, de begroting te behandelen wanneer men dat beginsel op ruime schaal toepast.

Met genoegen, maar zonder verwondering heb ik opgemerkt, dat de tegenwoordige Minister van Waterstaat, in zijn antwoord in de Tweede Kamer, zoo kategorisch verzekerd heeft, dat van hem zoo iets niet te verwachten is.

Met genoegen, omdat ik niet wil ontveinen, dat daaromtrent de Memorie van Beantwoording wel eene kleine vrees bij mij heeft doen ontstaan, waar hij in de Memorie van Beantwoording aan de Tweede Kamer sprak van goede gronden, die eene vorige Regering daaromtrent zoude kunnen bijbrengen. Ik ken geen enkelen grond die eene Regering zou regtvaardigen om het regt der Vertegenwoordiging te miskennen. Zonder verwondering heb ik de verklaring gehoord, omdat wanneer door deze Regering dergelijke beginselen in praktijk wierden gebragt, ik haar, met hoeveel genoegen ik haar zag optreden, nog met meer genoegen zou zien vertrekken.

Wat toch is gebeurd? In 1874 heeft een deel van den handel zich gewend tot de Tweede Kamer, met verzoek om verbetering te brengen in het postverkeer met Engeland. Na zekeren loop dien de zaak heeft genomen, heeft de Tweede Kamer dat adres in handen eener Commissie gesteld, die verslag uitgebragt en eene conclusie voorgesteld heeft. De tegenwoordige Minister van Waterstaat was Rapporteur dier Commissie en heeft de conclusie ver-

dedigd. Deze was vrij onbepaald en in twee afdeelingen gesplitst. De eerste bevatte de gewone formule, om den Ministers dank te zeggen voor de gegeven inlichtingen — dat ten allen tijde en jegens iederen Minister geschiedt; — de tweede stelde voor om dat verslag aan de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Finantien mede te deelen, met verzoek om ingevolge het daarin voorgestelde beginsel tot verbetering der Nederlandsche postdienst zoowel binnen- als buitenlands en aan de aansluiting van het buitenland werkzaam te willen zijn.

Die beginselen waren zonder eenige verbindtenis, van dien aard, dat in genoemd rapport de haven van Vlissingen op den voorgrond werd gesteld.

Niettegenstaande in de conclusie met geen enkel woord werd gesproken over eenige verbindtenis, en in de discussie zelfs iedere verbindtenis werd ontkend, heeft de Vergadering, die zeer onvoltallig was, haar toch maar met 27 tegen 25 stemmen aangenomen.

Nu zou, volgens hetgeen de Minister van Waterstaat in de andere Kamer heeft medegeleeld, in dat rapport en de conclusie de grond zijn gelegen voor het sluiten van het postcontract, ofschoon de Minister daarbij niet heeft verdedigd het sluiten van het contract zonder voorkennis van de Vertegenwoordiging. Daarvan heeft hij zich wijselijk onthouden.

De Minister heeft gezegd, dat in die conclusie en in dat rapport als het ware de aanleiding tot het gesloten contract zouden gelegen zijn.

Ik mag niet ontveinen dat die woorden van den Minister mij ten hoogste verbaasd hebben, en dat ik mij veroorloven moet het tegendeel te beweren en te zeggen, dat geen sterker veroordeeling van de overeenkomst kan worden aangevoerd dan hetgeen door den Minister werd aangehaald.

In diezelfde zitting, waarop de Minister doelde en waarin door een der tegenstemmers tegen de conclusie er op gedoeld was dat de vrees voor eenige morele verbindtenis wellicht zoude kunnen bestaan, heeft de toenmalige Minister van Finantien, van der Heim, onder anderen gezegd:

» Eene tweede opmerking is deze. De Regering verklaart gaarne, dat zoo dikwijls de gelegenheid zich voordoet om verbetering te brengen in de communicatie voor de brievenpost tusschen Engeland en Nederland, zij die gelegenheid met beide handen zal aangrijpen. Maar ik moet er deze verklaring bijvoegen, die reeds vroeger door mij gedaan is, aan hen die mij omtrent de postdienst spraken en waarvan ik niet denk af te wijken: van monopolie voor het brievenvervoer naar Engeland kan nimmer sprake zijn. De kosten zullen nimmer zoo overwegend zijn dat zij eene versnelde dienst zullen verhinderen, maar juist daarom moet de Regering vrij blijven om op verschillende punten postdiensten te kunnen organiseren.»

En indien er nu nog twijfel kan bestaan, dan heeft de Rapporteur van de Commissie, de heer Tak, om den schijn weg te nemen alsof de Kamer eenige verbintenissen van dien aard op zich nam, aan het slot van zijne toelichting het volgende gezegd: » Ziedaar de strekking van het Verslag en de beteekenis der conclusie. Zegt men nu, met den geachten spreker uit Assen, over mij gezeten, gij wilt bij voorbaat de Kamer binden aan de goedkeuring van *iedereen* maatregel, die de Regering zoude kunnen voorstellen tot toepassing der denkbeelden die in het Verslag zijn nedergelegd, dan wijs ik die bewering af. Het regt van controle, waarvoor de geachte spreker opkwam, blijft altijd aan deze Kamer tegenover iedere regerings-handeling verzekerd, hetzij die handeling van een beginsel uitgaat, waarmede de Kamer reeds heeft ingestemd, of wel een beginsel waarover de Kamer nog geen uitspraak heeft gedaan.

Hoe nu zonder dat iemand er iets van geweten heeft in de Vertegenwoordiging een gesloten contract met de Maatschappij *Zeeland*, waarbij de Staat 10 jaren lang voor een bedrag van anderhalf miljoen gebonden wordt, aangevoerd kan worden als geregtvaardigd te zijn door eene Vergadering waarin juist het tegendeel werd op den voorgrond gesteld van hetgeen later gebeurd is, ik moet eerlijk ver-

2. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1878. (Beraadslaging over hoofdstuk IX.)

klaren dat ik het niet kan begrijpen. Ik begrijp integendeel dat er geen sterker veroordeeling van hetgeen geschied is kon geleverd worden. Maar buiten en behalve al het aangevoerde is er nog meer. In November 1876 heeft de Minister van Financien in zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer, omtrent eene verbetering van het brievenvervoer naar Engeland het volgende gezegd: »Ten gevolge van getrouwen schikkingen tusschen de Regering en de Maatschappij Zeeland, welke in de dienst tusschen Vlissingen en Queensboro voorziet, is echter te verwachten dat in den loop van het volgende jaar eene verbetering in het brievenvervoer met Engeland zal plaats vinden, die, naar de ondergeteekende vermeent, alle billijke wenschen zal bevredigen.»

Mijnheer de Voorzitter! Toen deze woorden door den Minister werden ter neder geschreven, was het contract een *«fait accompli»*; en zonder dat het zelfs medegedeeld wordt, was reeds aan den Staat eene verplichting van 1½ miljoen over 10 jaren verdeeld, opgelegd!

Ik moet zeggen dat dat alles mijne begrippen van constitutionele eischen te boven gaat. Wanneer ik warm gesproken heb, heb ik dat gedaan omdat ik er innig van overtuigd ben dat, wanneer men niet zorgt dat dergelijke handelingen niet meer voorkomen, wij langzamerhand in een toestand zullen geraken, die ik als veel erger beschouw dan den tijdelijken finantielen nood, waarin wij op het oogenblik verkeeren. Wij moeten het vertrouwen handhaven, dat men in de financien van ons land heeft, om zelf als dit noodig is, van dat vertrouwen gebruik te maken. Wij moeten geen mat glas, maar helder glas in onze begrotingen hebben, opdat een ieder en ook wij duidelijk weten op welk terrein wij staan. Wanneer dit beginsel niet streng gehandhaafd wordt, en als wij voortgaan met stilzwijgend dergelijke zaken goed te keuren, worden de begrotingen volkomen illusoir! Want even goed als wij nu voor dit *«fait accompli»* bukken, kunnen wij op dat terrein al verder en verder gebracht worden, tot dat wij ten slotte niet meer weten waar wij staan.

Hoezeer ik volkomen instem met de motie die in de andere Kamer is ingesteld, acht ik het doen van eene motie op het oogenblik hier overbodig. Niet alleen heeft deze Kamer in haar Verslag duidelijk over deze zaak gesproken, maar zij heeft eenigen tijd geleden over datzelfde beginsel, op voorstel van den heer Duymaer van Twist, reeds duidelijk uitspraak gedaan. Ik kan mij daarom volkomen bevredigd verklaren. Mogt echter in deze discussie op eenigerlei wijze het beginsel verdeligd worden waartegen ik met kracht ben opgekomen, dan stel ik mij voor eene uitspraak der meerderheid te vragen.

De heer **Tak van Poortvliet**, Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid: Het met de Stoomvaartmaatschappij Zeeland door den afgetreden Minister van Financien gesloten post-contract, gaf reeds tot eene breedvoerige gedachtenwisseling buiten deze Kamer de stof. Den geachten afgevaardigde uit Zuidholland heeft het thans weder geleid tot beschouwingen van hoog gewigt, die de beginselen raken van het constitutionele staatsregt. In hoeverre mag de Regering zonder voorafgaande raadpleging der volksvertegenwoordiging ten behoeve der publieke dienst beschikken over de gelden van den Staat? De vraag is te meer van teederen en van diep ingrijpenden aard, zoolang de regeling der finantiële verantwoordelijkheid van de Ministers hier te lande ontbreekt.

Ik wensch van mijne zijde thans niet breedvoerig over deze hoogstbelangrijke quaestie uit te weiden. De door de tegenwoordige Regering ten aanzien der regeringsdaad van den afgetreden Minister te volgen gedragslijn was van zelve afgebakend. Van hare meening omtrent het constitutionele vraagpunt is reeds voldoende gebleken. De nieuw opgetreden Minister heeft de verdediging van den inhoud van het gesloten post-contract uit volle overtuiging aanvaard, en hij heeft de gedragslijn van den afgetreden Minister van Financien, die niet meer in de gelegenheid was, om zich voor de Staten-Generaal te verdedigen, zoo veel hem mogelijk was toegelicht en daarvoor al die gron-

den aangevoerd, welke hij meende, dat daarvoor kunnen worden bijgebracht. Ook in de Memorie van Beantwoording op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer heeft hij dit gedaan. Hij zoude anders meenen in zijn pligt te zijn te kort geschoten.

Maar de tegenwoordige Minister is niet geroepen om de verdediging over te nemen van handelingen waartoe hij niet heeft medegewerkt, en waarvoor zijn voorganger alleen verantwoordelijk is tegenover de Staten-Generaal. Daarom zal ik over de vroegere van Regeringswege aan deze zaak gegeven leiding verder het stilzwijgen bewaren. De beginselen van den tegenwoordigen Minister zijn, ook aan deze Kamer, volkomen bekend. Het was onnoodig en scheen weinig pligtmatig om ze opzettelijk te stellen tegenover die van den afgetreden voorganger. De geachte spreker uit Zuidholland heeft echter zoo even de woorden willen aanhalen, welke ik drie jaren geleden over deze zaak in de andere Kamer heb gesproken en waarin een onbeperkt regt van controle der Staten-Generaal bij het sluiten eener gewigtige postovereenkomst op den voorgrond werd gesteld. Mijne meening omtrent de wijze waarop eene zaak als deze behoort te worden behandeld, werd bij die gelegenheid in duidelijke woorden uitgesproken.

En thans de overeenkomst zelve. Zij is niet door den geachten spreker aangevallen. Integendeel; hij schonk aan het gesloten postcontract, waardoor eene betere verzending der brievenmalen van en naar Engeland wordt verkregen, in 't belang van handel en nijverheid zijne volle goedkeuring en verklaarde tevens dat de opoffering, die de Staat zich daarvoor moet getroosten, hem niet overmatig groot toeschijnt.

Ik moet mij tegenover dien geachten spreker echter eene opmerking veroorloven, naar aanleiding van hetgeen hij omtrent de van Regeringswege in de andere Kamer gevoerde verdediging der overeenkomst heeft in het midden gebracht. Ten onregte zoude er toen, volgens hem, op gewezen zijn dat de afgetreden Minister van Financien bij het sluiten van dit contract slechts eene fingerwijzing gevolgd heeft, welke hem door de Tweede Kamer in November 1874 werd gegeven. Waarom ten onregte? Ik durf den geachten spreker vragen, of een besluit der Staten-Generaal alleen zijne waarde ontleent aan het meer of minder aantal stemmen waarmede het is genomen en de meerdere of mindere voltalligheid der Kamer op het oogenblik der stemming? Zoude, wanneer de Kamer haar besluit ter kennis van de Regering brengt, niet vóór alles gevraagd moeten worden naar de gronden waarop het berust? De geachte spreker, die de woorden van den Rapporteur van 1874 aanhaalde, erkende daarbij zelf, dat die fingerwijzing was gegeven, en dat door dien spreker elk denkbeeld van monopolie was uitgesloten. Werkelijk werd toen aan de Regering, wat den inhoud betreft, geen ander postcontract aanbevolen, dan hetgeen nu is tot stand gekomen. En heeft de geachte spreker nu in deze overeenkomst iets aangetroffen, wat het vermoeden wettigt, als zoude de Regering niet volkomen vrijheid behouden, om, indien zich daartoe de mogelijkheid mogt voordoen, eene nog betere postverbinding tot stand te brengen? Stellig niet. Ik zoude daarom meenen, dat er voor de verbazing van den geachten afgevaardigde uit Zuidholland geen enkele zedelijke grond bestaat, en dat hij bij nader inzien zal bemerken, dat door den tegenwoordigen Minister te regt op het besluit van de meerderheid der Tweede Kamer als op den grond voor de bepalingen van dit postcontract is gewezen.

Ik deel overigens volkomen in hetgeen in het Eindverslag dezer Kamer over dit contract wordt gezegd, dat namelijk de goede werking daarvan, de omvang der diensten, welke de Staat daardoor zal ontvangen, voornamelijk zullen afhangen van de wijze waarop ook van Regeringswege tot de uitvoering daarvan zal worden medegewerkt. Strenge handhaving der bepalingen tegenover de Stoomvaartmaatschappij Zeeland is daarbij pligt der Regering; zij is bovendien eene noodzakelijkheid. Want bij de geringe tijdruimte, welke voor de dienstverrigtingen der Maatschappij kan worden gelaten, zou de niet nakoming der bepalingen van het contract onmiddellijk de gewenschte post-

2. Staatsbegroting voor het dienstjaar 1878. (Beraadslaging over hoofdstuk IX.)

verbinding zelve in gevaar brengen, nadeelig voor de belangen van den handel zijn en aanstonds bij het publiek zeer ernstige klagten uitlokken. Evenzeer zal ook bij eene allezins voldoende dienstverrigting door de Stoomvaartmaatschappij *Zeeland*, alleen dan de regte vrucht van deze postverbinding door den handel worden geplukt, wanneer goed geregelde posttreinen aansluiten aan de dienst over zee. Om ook dit gedeelte der verbinding te regelen, is de Regering al aanstonds werkzaam geweest en hoopt zij zulks te blijven, opdat zoo spoedig mogelijk alle deelen des lands de voordeelen der nieuwe postverbinding zullen kunnen genieten. Mag dit het gevolg worden, dan is, de geachte spreker uit Zuidholland heeft het teregt aangemerkt, de som, welke uit de schatkist voor deze dienst zal worden uitgekeerd, stellig niet groot in vergelijking van het nut, dat daardoor aan het geheele land wordt geschonken.

De heer **Pincoffs**: Ik zal bij het vergevorderd uur de vergadering niet zeer lang ophouden met eene gedachtenwisseling, welligt voor de meeste leden niet belangwekkend, over het in 1874 gebeurde.

De Minister vraagt mij, of de besluiten, die de meerderheid van de Kamer neemt, rigtsnoer moeten zijn voor de Regering. Ik antwoord daarop ja en neen.

Wanneer het geldt de aanneming van een wetsontwerp of van een besluit dan is natuurlijk volkomen geldend heigene de Minister gezegd heeft; maar wanneer er quaestie is van eene fingerwijzing omtrent iets wat in het verschiet ligt en waaromtrent zelfs de voorstanders het verbindende ontkennen, dan moet ik zeggen, wanneer dan na eene discussie, als toen in de Tweede Kamer is gevoerd, die conclusie in eene Kamer van 80 leden bij eene opkomst van 52 met 27 tegen 25 stemmen wordt aangenomen, na dat de Minister verklaard heeft niet van zijn beginsel te zullen afwijken, dan blijf ik er bij dat in die zitting niet alleen geen aansporing tot het sluiten van het contract, maar *integendeel* eene aansluiting tot het nader inroepen van het oordeel der Vertegenwoordiging gelegen was.

Wat nu betreft de quaestie van het monopolie, ik geef toe, dat dit contract geen monopolie is, en dat ook werkelijk voor andere plaatsen de gelegenheid openblijft om het brievenvervoer te verkrijgen. Ik geloof echter dat, wanneer van andere plaatsen in ons land de aanvraag voor een postcontract komt van f 150 000 's jaars, en wanneer dan de Minister van Waterstaat bij zijnen ambtgenoot van Financien mogt komen met een voorstel om voor eene andere plaats ook dergelijk contract te sluiten, dan ook, zonder dat het argument van het monopolie zou worden aangevoerd, het niet zeer waarschijnlijk is dat dit zoo gemakkelijk zoude gaan.

Ik geloof dat de Minister van Financien en waarschijnlijk ook zijne collega's hem weerhouden zouden om .lit te doen.

Wanneer wij dus het woord monopolie niet mogen noemen en werkelijk de vrijheid bestaat om aan Rotterdam, Amsterdam en Harlingen ieder f 150 000 's jaars te geven voor het vervoer van brieven, dan geloof ik dat de praktijk toonen zou, dat voor de Nederlandsche schatkist daartoe geen gevaar bestaat. En ik wil er gaarne bijvoegen: ik treur daarover niet, en ik maak mij daarover geene illusie; ik geloof dat, hoe goed de waterweg naar Rotterdam ook moge worden en welke voordeelen Amsterdam ook moge aanbieden, men, wanneer ten gevolge van het thans gesloten contract de dienst van Vlissingen naar Engeland goed georganiseerd is, eene werkelijk goede maildienst voor Nederland zal hebben, en dat die maildienst voor den Nederlandschen handel zal blijken voldoende te zijn.

De heer **Tak van Poortvliet**, *Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid*: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkel woord.

De vraag, door den geachten afgevaardigde uit Zuidholland in zijne eerste rede behandeld, was niet of een besluit der Vertegenwoordiging een rigtsnoer voor de Regering behoort te zijn; maar deze of de meer of minder groote meerderheid en het stemmental waarmee zoodanig besluit wordt

genomen, de waarde er van bepalen. Omtrent deze vraag wensch ik mijne zoo even uitgesproken meening te handhaven.

Met genoegen hoorde ik den geachten spreker verklaren dat door de inrigting der Vlissingsche postlijn geen monopolie wordt in het leven geroepen. Zijne vrees was alleen, dat de toestand onzer finantien van het sluiten van nieuwe postcontracten zoude terughouden. Wanneer dit het bezwaar is van den geachten spreker, dan aarzel ik niet te verklaren dat, zoo werkelijk in het vervolg eene andere postverbinding, meer dan de voorgestelde ten bate zoude komen aan handel en verkeer, de tegenwoordige Minister van Waterstaat niet zal nalaten daartoe zoo noodig eenige opoffering uit de opbrengst der postreijen voor te dragen, en de tegenwoordige Minister van Financien niet weigeren zal om zijne medewerking tot beschikbaarstelling dier gelden te verleenen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Beraadslaging over afdeling VII (Kosten en exploitatie, onderhoud en aanleg der telegraaphlijnen en kantoren).

De heer **Tak van Poortvliet**, *Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid*: Door eenige leden is, blijkens het Verslag, de vrees geuit dat de invoering der kaarttelegrammen nadeelig zoude werken voor die gemeenten, welke een minimum-bedrag van opbrengst, voor het in haar midden gevestigde telegraafkantoor hebben gewaarborgd. Het doet mij genoegen deze leden gerust te kunnen stellen. Volgens de bestaande regeling wordt de opbrengst van zoodanige kantoren voor de verzekering der waarborgsom vastgesteld door vermenigvuldiging van het getal der afgezondene berigten, onverschillig of dat telegrammen zijn in gewonen, dan wel in den kaartvorm, met dertig cents. In zooverre dus de invoering van kaarttelegrammen mede kan werken tot uitbreiding van het telegraphisch verkeer, zal die wel ten voordeele, maar in geen geval ten nadeele van de belangen der bedoelde gemeenten kunnen werken.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over afdelingen VIII (Pensioenen) en IX (Onvoorziene Uitgaven) wordt geene beraadslaging gevoerd.

Het *wetsontwerp tot vaststelling van hoofdstuk IX der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1878 (Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid)*, wordt met algemeene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel u voor, mijne heeren, onze werkzaamheden voor eenige oogenblikken te schorsen.

De heer **Duymaer van Twist**: Ik zou wenschen voor te stellen, indien ik door andere leden word ondersteund, onze werkzaamheden thans zonder schorsing voort te zetten.

Verscheidene leden: Ondersteund! Tegen!

Het *voorstel* van den Voorzitter, in omvraag gebracht, wordt met 16 tegen 13 stemmen verworpen, zoodat de Vergadering besloten heeft de werkzaamheden zonder schorsing voort te zetten.

Tegen hebben gestemd de heeren: den Tex, Thooft, Geertsema, Beerenbroek, Stork, Smit, Buchner, Prins, de Sitter, Duymaer van Twist, Huydecoper van Maarsseveen, Dumbar, Carsten, Blussé, Hengst en Nobel.

Voor hebben gestemd de heeren: Smits, du Marchie van Voorthuysen, Teding van Berkhout, van Akerlaken, van Rhemen van Rhemenshuizen, Coenen, de Villers de Pité, Vos de Wael, Viruly, Pincoffs, van Rijkevorsel, van Eysinga en de Voorzitter.

Bij deze stemming waren de heeren van Swinderen, de Raadt en Hein afwezig.

III. Het WETSONTWERP TOT DEFINITIVE VASTSTELLING DER KOLONIALE HUISHOUDELIJKE BEGROOTING VAN SURINAME VOOR HET DIENSTJAAR 1878.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **van Bosse**, *Minister van Kolonien*: Ik zal niet over deze begrooting behoeven uit te weiden, maar het Eindverslag der Commissie van Rapporteurs geeft mij aanleiding tot eene korte opmerking.

Aan het einde van dat stuk wordt een ongunstig oordeel uitgesproken over art. 54 der begrooting en de hoop uitgedrukt dat het er niet meer op zal voorkomen.

Dat artikel is een gevolg van de wet van 29 November 1874, waarbij is goedgekeurd de leening, door de Koloniale Staten van Suriname uitgeschreven ten bedrage van 1 miljoen, met bestemming om premien te kunnen betalen voor immigranten. Het is de 2de serie, die men gemeend heeft op de begrooting te moeten brengen. Had het hier een nieuw subsidie uit de schatkist aan de kolonie Suriname gegolden, ik zou bezwaar gemaakt hebben het op de begrooting te brengen; maar zoo als de zaak nu lag, was deze post eenvoudig het gevolg van eene aangenomen wet.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het *wetsontwerp houdende definitive vaststelling der koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1878*, in stemming gebracht, wordt met algemeene stemmen aangenomen.

IV. Het WETSONTWERP TOT DEFINITIVE VASTSTELLING DER KOLONIALE HUISHOUDELIJKE BEGROOTING VAN CURAÇAO VOOR HET DIENSTJAAR 1878.

Dit wetsontwerp wordt zonder beraadslaging met algemeene stemmen aangenomen.

V. Het WETSONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK X DER STAATSBEGROOTING VOOR 1878 (DEPARTEMENT VAN KOLONIEN).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Pincoffs**: Het is nu de tijd niet om met dezen Minister, die zich dit zeer wijselijk tot over eenigen tijd heeft voorbehouden, in gedachtenwisseling te treden over financiële en politieke quaestien. Alleen wensch ik met ernst en aandrang den Minister te verzoeken de belangrijke quaestie van de spoorwegen op Java niet uit het oog te verliezen, opdat de regtmatige verwachtingen te dien opzichte in Indie opgewekt, niet langer dan strikt noodig, on vervuld blijven, en omdat die spoorwegen hoogst noodig zijn voor de ontwikkeling en de welvaart van Indie. Het is daarom dat ik bij den algemeenen aandrang op spaarzaamheid en bij het natuurlijk verlangen om nu uit te stellen, dit korte woord tot den Minister heb willen rigten.

De heer **van Bosse**, *Minister van Kolonien*: Ik zal ook zeer kort antwoorden. Het is mijn bepaald voornemen, om, zoo mogelijk, in de eerste maanden van het volgend jaar, een wetsvoorstel in te dienen, niet alleen tot voltooiing, maar ook tot voortzetting van het spoorwegnet

op Java. Het stelsel, door de Regering aangenomen, blijkt uit haar antwoord op het Verslag der Tweede Kamer, waar zij eide: »Zoo verre is het waarlijk nog niet gekomen dat men, bij tijdelijk ontvallen van bijdragen, de handen in den schoot zou moeten leggen en zich een brevet van nationaal onvermogen zou moeten uitreiken. Krachtig voortzetten der aangevangen en bij de wet goedgekeurde werken ligt in het ernstig voornemen der Regering. Blijkt uitbreiding dier werken en aanleg van nieuwe in 's lands belang noodzakelijk te zijn, voor het aanvragen van gelden zal de Regering niet terugdeinzen." Het *Landsbelang*, hier genoemd, omvat ook dat gedeelte des lands dat in het verre Oosten ligt. De natie kan zich ook daar geen brevet van onvermogen uitreiken. In de behoefte aan Indische spoorwegen moet op dezelfde wijze worden voorzien als in die voor de spoorwegen, welke hier te lande zijn aangelegd, en dat wel met de geldmiddelen welke Indie heeft opgeleverd.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het *wetsontwerp tot vaststelling van hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor 1878 (Departement van Kolonien)*, wordt met algemeene stemmen aangenomen.

VI. Het WETSONTWERP TOT VASTSTELLING VAN HOOFDSTUK XI DER STAATSBEGROOTING VOOR 1878 (ONVOORZIENE UITGAVEN).

VII. Het WETSONTWERP TOT VASTSTELLING DER MIDDELEN TOT DEKKING DER UITGAVEN, BEGREPEN IN DE STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1878.

VIII. Het WETSONTWERP HOUDENDE BEPALING VAN EEN NIEUWEN TERMIJN VOOR DE VOLTOOIING VAN HET NOORD-ZEEKANAAL EN UITSTEL VAN TERUGBETALING VAN DE DOOR DEN STAAT AAN DE AMSTERDAMSCH KANAALMAATSCHAPPIJ TER LEEN VERSTREKTE GELDEN.

IX. Het WETSONTWERP TOT VASTSTELLING DER BEGROOTING VAN HET FONDS VOORTSPRUITENDE UIT DE KOOPPRIJZEN VAN DOMEINEN VOOR 1878.

X. Het WETSONTWERP TOT WIJZIGING DER KOLONIALE HUISHOUDELIJKE BEGROOTING VAN CURAÇAO VOOR HET DIENSTJAAR 1876.

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging met algemeene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter** deelt mede dat is ingekomen een wetsontwerp tot herziening der tabel bedoeld in art. 99 der wet van 4 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 37).

Op voorstel van den Voorzitter wordt besloten dit wetsontwerp te verzenden naar de afdeelingen, ten einde onderzocht te worden wanneer de Kamer weder zal bijeengekomen zijn.

Daarna wordt de vergadering tot nadere bijeenroeping gescheiden.